

Spor Faaliyetlerinin Engelli Bireylerin Aile Sürecine Etkisinin İncelenmesi

Tarık SEVİNDİ¹ Ahmet KESKİN¹ Nalan GÖRDELES BEŞER² Hasan EKER¹

¹ Niğde Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Niğde.

² Niğde Üniversitesi, Zübeyde Hanım Sağlık Yüksekokulu, Niğde.

Yazışa Adresi: H. Eker, e-mail: heker@nigde.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı engelli bireylerin aile sürecine etkilerinin ve sportif faaliyetlere katılmaları durumunda ortaya çıkan değişikliklerin incelemesidir. Bu amaçla yapılan araştırmaya 93 spor yapan ve 90 spor yapmayan toplam 183 engelli gönüllü olarak katılmışlardır. Yine bu katılımcıların 123'ü erkek ve 60'ı kadın katılımcılardan oluşmuştur.

Veri toplama amacıyla Westley ve Epstein tarafından geliştirilmiş, aile sisteminin çeşitli boyutları hakkında bilgi toplamak ve bu bilgiyi direkt olarak aile üyelerinden almak amacıyla 60 madde ve 7 alt ölçekten oluşan "Aile Değerlendirme Ölçeği" uygulanmıştır. Çalışmaya katılan engellilerin ankete vermiş olduğu cevaplar önce spor yapan ve yapmayan engellilerin aile sürecini karşılaştırmak için Independent T testi, daha sonra tüm engellilerin sosyo-demografik özelliklerinin aile sürecine etkisini değerlendirmek için, Kruskal Walls, Man Whitney U testi yapılmıştır.

Araştırmada Erkekler İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken ilgiyi gösterebilme ve Genel İşlevler alt ölçeklerinden kadınlara göre, kadınlara ise Problem Çözme Alt Ölçeğinde erkeklere göre daha fazla problem yaşadıkları saptanmıştır. Eşinden ayrılmış ya da eşinden boşanmış olan engellilerin evli ve bekar engellilere göre; Problem Çözme konusunda sıkıntı çektikleri tespit edilmiştir. 31-45 yaş grubunda olan engelliler gereken ilgiyi gösterebilme konusunda diğer yaş gruplarına göre daha fazla problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Yine spor yapmayanlar problem çözme alanında, spor yapan engelliler de diğer alanlarda problem yaşadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engelli sporcu, Aile süreci, Problem çözme, İletişim, Roller, Genel İşlevler

The Investigation of Effects of Sports Activities on Family Process of Handicapped Persons

ABSTRACT

The purpose of this study of investigation of family process influence and the resulting changes of participate in sports activities that handicapped individuals. At this research total 183 volunteers with handicapped participated who is 90 do not do sports and 93 doing active sports. Participants of has been formed from 123 male and 60 female persons.

Data collection fort he purpose by Westley and Epstein developed a variety of family system to collect information about dimension and this information directly from family members in order to get 60 clause and 7 sub-scale consisting of "Family Assesment Scale" was applied. To compare the process of people with handicapped with independent t test, then all families in the process of socio-demographic characteristics of people with handicapped to assess the impact, Kruskal Walls, Man Whitney U test was performed.

Men in the study Communication, Roles, Emotional Response Can Give, to display the necessary attention and General Functions of the sub-scale compared to women, the women revealed more problems more than men in sub-scale Solving problems. Divorced handicapped according to married and single handicapped, is suffering about problem solving. 31-45 age groups who had problems of people with handicapped more than other age groups. Exercising handicapped have problems in different areas. The handicapped person who does not do sports difficulty in problem-solving.

Keywords: Handicapped Athlete, Family Process, Problem Solving, Communication, Roles, General Functions

GİRİŞ

İnsanlar doğar, büyür ve yetişkin olarak yaşamına devam eder. Her birey yaşam boyunca çeşitli gelişim dönemlerinden geçer. Bu gelişim dönemleri, farklı bireylerde benzer şekilde yaşanacağı gibi farklı da yaşanabilir. Bu benzer ve farklı yaşantılar hem fiziksel hem de psikolojik olabilir. Bu durum doğaldır. Ancak bazı bireyler "geçici veya kalıcı; psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ve fonksiyon kaybı ya da bozukluğu" gibi

nedenlerle engellilik olarak tanımlanan ve doğal olmayan farklı bir durumda olabilmektedir.

Yaşamın engellilik haliyle birlikte başlaması genetik sorunlardan, gebelik sırasında yaşanan sorunlardan ve doğum sırasında yaşanan sorunlardan meydana gelebilmektedir. Genetik sorunlar, daha yüksek oranda zihinsel engelliliğe neden olmaktadır. Bunlar içerisinde down sendromu en sık görülen kromozom anomalisidir. Ayrıca yarı damak-dudak ve konjenital

kalça çıkığı da, en sık bedensel engelliliğe neden olan durumlar olarak sayılabilir (12, 15, 7,1).

Doğum öncesi, doğum süreci ve doğum sonrası dönemlerde gelişimsel, çevresel ve kalıtsal etmenler nedeniyle meydana gelen bu farklılıklara sahip bireyler; zihinsel engelli, bedensel engelli ruhsal engelli olarak sınıflandırılmaktadır (6).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), nüfus içindeki engelli oranlarını geliştirmekte olan ülkeler için tahmini %12 olarak belirtmektedir. Kalkınmakta olan ülkeler arasında gösterilen Türkiye’de Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından yapılan son araştırmanın ülkemizde %12,29 oranında engellinin bulunduğunu göstermektedir. Son nüfus sayımına göre de ülkemizde yaklaşık 8,5 milyon dolayında engelli olduğu kabul edilmektedir. Bunun da önemli bir kısmını bedensel engelliler oluşturmaktadır (2).

Engellilik türüne göre psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapısındaki bozukluk veya fonksiyon kaybı (bu kaybın derecesine göre) engelli bireyde fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal alanlarda birtakım yetersizlikler ortaya çıkarmaktadır. Buna bir de sosyal çevreyi algılama ve değerlendirmesindeki yetersizliklerin ilave olması engelli bireyin sosyalleşme sürecini olumsuz etkilemektedir.

Biyolojik bir organizma olarak dünyaya gelen insan, tüm yaşamı boyunca çevresinde geçerli olan norm ve değer yargılarına uygun bir davranış geliştirme süreci olan sosyalleşme yolu ile toplumla bütünleşir ve içinde bulunduğu toplumda yaşamasını öğrenir. Sosyalleşme, ilk psiko-sosyal çevre olan ailede başlar, ailede ve çevrede gerçekleşir. Aile bir bireyin hem gelişimsel dönemlerini tamamlaması için destek bulduğu hem de toplumsallaşmak adına ilk eğitimi aldığı ortamdır. Ayrıca aile engellilik gibi kısıtlamalarının olduğu durumda da yine bireyi toplumsal rollere hazırlayan, onu destekleyen, kısıtlılıklarını ve potansiyelini fark ederek potansiyelini geliştiren, kısıtlılıklarını en aza indirgeyerek onun kendi ailesinde ve toplumda kabul edilebilirliğini sağlayan bir ortamdır. Ailede kan bağına olduğu bireylerin bir arada yaşadığı, iki bireyin evlenme yolu ile kurduğu daha sonra yeni bireylerin katılımı ile gelişen, büyüyen ve her bir gelişim-büyüme sürecinden ve bu dönemlerde çevreden etkilenen bir dinamiğe sahiptir. Fonksiyonel aile diye tanımlanan olumlu ilişkilerin kurulduğu, bireylerin gelişimine izin verildiği, empati sürecinin işlediği, sosyal-emosyonel desteğin verildiği bir aile ortamında; doğumla birlikte yeni bireylerin katılımı, evlenme veya okul için aileden ayrılma ve hastalık durumunda problemler paylaşarak çözülmeye çalışılır, ailede yeni roller belirlenir ve yeni durumuna kolayca uyum sağlanır. Engelli bir bireye sahip olma da aile için bir kriz durumudur. Ancak fonksiyonel bir ailede bu kriz kolayca aşılabılır. Engelli bireye destek verilir. Ancak fonksiyonel bir ailenin de bu duruma uyum sağlaması için ailenin sosyal ve duygusal desteğe, danışmanlığa

gereksinim duyabilir. Profesyonel bir destek programında engellinin fiziksek, sosyal, entelektüel, psikolojik potansiyelini geliştirmenin yanı sıra aile ve engellinin başvurabileceği sağlık kuruluşları, sivil örgütleri tanıtmaya da olmalıdır. Ayrıca engelli bireyin kendini ve potansiyelini tanıyıp, geliştirmesi, yaşantısı ile ilgili stresle baş edebilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için spor, resim, tiyatro vb. gibi sanat dallarının bireyin rehabilitasyonunda etkili olabileceği bilinmektedir. Bunlardan spor motor aktivite gerektirdiği için engellilerin kendini ifade edebilmesi, yetersizlik hissi ile baş edebilmesinde en iyi yollardan birisi olabilir.

Beden eğitimi ve spor etkinlikleri engelli bireylerin gerek engelleri dolayısıyla içinde buldukları ruh hali ve gerekse toplumun kendilerine karşı olan tavırlarının doğal sonucu olarak ortaya çıkan saldırganlık, öfke ve kıskançlık gibi duygularını kontrol etmelerini sağlar (5). Spor, bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan bir sosyal etkinlik olması özelliğinden dolayı, kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahiptir. Modern toplumlarda sporun çoğunlukla kolektif bir etkinlik olduğu göz önünde bulundurulduğunda sportif faaliyetler aracılığıyla, sporla ilgilenen bireyler değişik insan gruplarıyla sosyal ilişkiye girmektedir. Spor bireyin kendi dar dünyasından kurtularak başka ortamlarda, başka kişilerden, inançlardan, düşüncelerden insanlarla iletişim içinde bulunmasını, onlardan etkilenmesini ve onları etkilemesini sağlamaktadır (16). Bütün bu özellikleri ile spor engelli bireyin dolayısıyla da aile dinamiklerinin olumlu işlemesine yardımcı olabilecektir.

Bu bilgiler ışığında yapılan bu çalışma, spor faaliyetlerinin engelli bireylerin aile sürecine etkisinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL ve METOD

Deneklerin Seçimi: Çalışma 3. Sinan Erdem Tekerlekli Sandalye Basketbol Turnuvasına katılan engelli basketbol takımı sporcularından 93 kişinin gönüllü katılımı ve Niğde, Kayseri, Konya ve Sivas bölgesi engelli derneklerine üye, aktif spor yapmayan 90 gönüllü bedensel engellinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Deneklerin sosyo-demografik bilgileri Tablo 1’de ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Araştırmanın Tipi: Bu araştırma engelli bireylerde sporun ve diğer sosyo-demografik özelliklerin aile içi iletişim, etkileşim sürecine etkisini değerlendirmek için tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bilgi Formu: Engellilerin soyo-demografik özellikleri olan yaş, eğitim durumu, ekonomik durum, çalışma durumunu ve spor yapma durumunu belirlemek için hazırlanan bir formdur.

Aile Değerlendirme Ölçeği: Aile Değerlendirme Ölçeği bir bütün olarak aile sisteminin çeşitli boyutları

hakkında bilgi toplamak ve bu bilgiyi direkt olarak aile üyelerinden almak amacıyla Westley ve Epstein(1969) tarafından geliştirilmiş 60 madde ve 7 alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlardan 6 tanesi Mc. Master aile işlevleri modelinde ele alınan alt ölçeklerdir. Her biri aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almaktadır. 7. alt ölçek ise bu ölçeğe sonradan eklenmiş olup, ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmektedir. Bu alt ölçekler: Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterme, Genel İşlevler Alt Ölçekleridir. Ölçeğin puanlanması; her madde için cevap seçenekleri dört sınıfta toplanmıştır. Aynen katılıyorum 1, Büyük ölçüde katılıyorum 2, Biraz katılıyorum 3, Hiç katılmıyorum 4 olarak puanlanmıştır.

Tüm maddelerde “1” puanı sağlıklı cevabı, “4” puanı ise sağlıklı cevabı simgelemektedir. Bu şekilde elde edilen puanlar her alt boyut için toplanarak ortalaması alınır, her alt ölçek için hesaplanan puan ortalamaları “4”e yaklaştıkça o işlev açısından sağlıksızlığın arttığı yorumu yapılmakla beraber, yazarlar sağlıklılığı ve sağlıksızlığı ayırt edecek bir puan saptama yoluna da gitmişlerdir. En sağlıksız puan “4” olduğuna göre, teorik olarak “2” sağlıklı ve sağlıksız işlevleri ayırt eden bir puan olmaktadır. Ancak bu durumda, en küçük puanın 1 olması nedeni ile sağlıksız alınan geniş tutulduğu göze çarpmaktadır. Yazarlar “2”nin üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru gidişin bir göstergesi olduğuna dikkati çekerek, teorik olarak “2”yi ayırt edici puan olarak kabul etmişlerdir.

Veri Analizi

Veriler SPSS 11.5 paket programında değerlendirilmiştir. İlk önce spor yapan ve yapmayan engellilerin aile sürecini karşılaştırmak için Independent T testi, Daha sonra tüm engellilerin sosyo-demografik özelliklerinin aile sürecine etkisini değerlendirmek için, Kruskal Walls, Man Whitney U testi yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan engellilerin %50.8’i spor yapmaktadır. Engellilerin %43.7’si 20-30 yaş grubunda, %49.2’si bekar, %35.5’i Lise mezunu, %61.7’i herhangi bir işte çalışmamakta ve %52.5’i ebeveyn ve kardeşleri ile birlikte yaşamakta olup, 59.6’sı ekonomik durumlarının “orta” düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir.

Engellilerin Cinsiyetlerine Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı incelendiğinde Erkekler İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken ilgiyi gösterebilme ve Genel İşlevler Alt Ölçeklerinden kadınlara göre, kadınlar ise Problem Çözme Alt Ölçeğinden erkeklere göre daha fazla puan almış olup puan farkı istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur($p<0.05$).

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özellikler

Sosyo-Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde
SPOR YAPMA DURUMLARI		
Spor yapanlar	93	50.8
Spor yapmayanlar	90	49.2
YAŞ		
12-19 yaş	24	13.1
20-30 yaş	80	43.7
31-45 yaş	67	36.6
46 ve üzeri	12	6.6
MEDENİ DURUM		
Evli	73	39.9
Bekar	90	49.2
Boşanmış-Eşi Ölmüş	20	10.9
EĞİTİM DURUMU		
Okula gitmemiş	29	25.8
İlkokul mezunu	37	20.2
Ortaokul mezunu	25	13.7
Lise	65	35.5
Üniversite mezunu	27	14.8
EKONOMİK DURUM		
iyi	23	12.6
Orta	109	59.6
Kötü	51	27.9
ÇALIŞMA DURUMU		
Çalışan	70	38.3
Çalışmayan	113	61.7
BİRLİKTE YAŞAMA DURUMU		
Ailesi(anne-baba-kardeş) ile yaşayanlar	96	52.5
Eş ve çocukları ile birlikte yaşayanlar	70	38.3
Arkadaşları ile yaşayanlar	10	5.5
Yalnız yaşayanlar	7	3.8

Engellilerin medeni durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, eşinden ayrılmış yada eşinden boşanmış olan engellilerin Problem Çözme, bekar olanlar iletişim, Roller ve Genel İşlevler, evli olanlar ise; gereken ilgiyi gösterebilme alt ölçeğinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış olup, bu puan farkları sadece problem Çözme Alt Ölçeğinde istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur($p<0.05$). Yapılan ileri analizde de puan farkının evli olanlar ve eşinden ayrılmış yada eşinden boşanmış olanlar arasında anlamlı olduğu bulunmuştur ($p<0.05$)

Engellilerin Yaşına Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı incelendiğinde; problem çözme alt ölçeğinden 46 ve üzeri yaş grubunda olan; iletişim, roller, duygusal tepki verebilme ve genel işlevler alt ölçeğinden 20-30 yaş grubunda olanlar; gereken ilgiyi gösterebilme alt ölçeğinden ise; 31-45 yaş grubunda olanlar engellilerin almış olduğu saptanmış olup, bu puan farkları sadece gereken ilgiyi gösterebilme alt ölçeğinden istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 2. Engellilerin Cinsiyetlerine Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı

Cinsiyet/Aile süreci alt ölçekleri	Kadın (X±ss)	Erkek (X±ss)	t	p
Problem Çözme	2.23±0.61	2.06±0.64	1.644	0.102
İletişim	2.19±0.51	2.36±0.48	-2.164	0.032*
Roller	2.32±0.58	0.59±0.57	-3.026	0.003*
Duygusal tepki Verebilme	2.49±0.52	2.64±0.50	-1.851	0.066
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.24±0.73	2.65±0.72	-3.637	0.000**
Genel İşlevler	2.40±0.36	2.42±0.32	-0.371	0.711

*p<0.05, ** p<0.01

Tablo 3. Engellilerin Medeni Durumuna Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı (Ortalama ± Std sapma)

Medeni durum/Aile süreci alt ölçekleri	Evli	Bekar	Eşi ölmüş/ayrı olanlar	kw	p
Problem Çözme	1.94±0.59	2.17±0.62	2.54±0.64	13.448	0.001**
İletişim	2.30±0.43	2.33±0.51	2.20±0.63	2.206	0.332
Roller	2.50±0.56	2.53±0.58	2.38±0.69	1.056	0.590
Duygusal tepki Verebilme	2.60±0.53	2.60±0.48	2.48±0.58	0.930	0.628
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.58±0.70	2.53±0.75	2.21±0.83	4.069	0.131
Genel İşlevler	2.40±0.33	2.44±0.31	2.38±0.43	1.657	0.437

*p<0.05, ** p<0.01

Tablo 4. Engellilerin Yaşına Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı (Ortalama ± Std sapma)

Yaş/Aile süreci alt ölçekleri	12-19	20-30	31-45	46 ve üzeri	kw	p
Problem Çözme	2.26±0.46	2.11±0.65	2.05±0.64	2.31±0.72	3.091	0.378
İletişim	2.25±0.49	2.36±0.49	2.31±0.50	2.02±0.46	5.135	0.162
Roller	2.35±0.55	2.57±0.59	2.51±0.58	2.30±0.63	4.065	0.255
Duygusal tepki Verebilme	2.48±0.46	2.61±0.52	2.60±0.49	2.54±0.63	2.015	0.569
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.20±0.68	2.60±0.70	2.62±0.77	2.02±0.75	11.599	0.009*
Genel İşlevler	2.38±0.24	2.43±0.33	2.41±0.38	2.41±0.31	0.995	0.803

*p<0.05, ** p<0.01

Engellilerin çalışma durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, herhangi bir işte çalışmayan engellilerin Problem Çözme, çalışan engelliler ise; iletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme ve Genel İşlevler Alt Ölçeklerinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış olup, bu puan farkları istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

Spor yapma durumlarına göre engellilerin Aile Süreci Alt Ölçekleri puan ortalamaları değerlendirildiğinde, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme ve Genel İşlevler Alt Ölçeğinden spor yapan engelliler, Problem Çözme alt Ölçeğinden ise spor yapmayan engelliler diğerlerine göre daha fazla puan almış olup, bu puan farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

Engellilerin eğitim durumlarına göre aile süreci puan ortalamasının dağılımı incelendiğinde; problem çözme alt ölçeğinden; okula gitmemiş olanlar, iletişim, roller,

duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel işlevler alt ölçeğinden ise üniversite mezunu olanlar en yüksek puanı almış olup, bu puan farkları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

Tablo 5. Engellilerin Çalışma Durumuna Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı

Çalışma durumu/Aile süreci alt ölçekleri	Çalışmayan	Çalışan	t	p
Problem Çözme	2.21±0.61	1.97±0.65	2.528	0.012*
İletişim	2.23±0.54	2.43±0.39	-2.608	0.010*
Roller	2.37±0.60	2.71±0.50	-3.843	0.000**
Duygusal tepki Verebilme	2.48±0.52	2.77±0.44	-3.344	0.000**
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.32±0.77	2.84±0.59	-4.789	0.000**
Genel İşlevler	2.37±0.35	2.50±0.30	-2.653	0.009*

*p<0.05, ** p<0.01

Tablo 6. Engellilerin Spor Yapma Durumuna Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı (Ortalama \pm Std sapma)

Spor yapma durumu/Aile süreci alt ölçekleri	Spor yapan Engelliler	Spor yapmayan Engelliler	t	p
Problem Çözme	1.96 \pm 0.70	2.28 \pm 0.50	-3.44	0.001**
İletişim	2.53 \pm 0.42	2.07 \pm 0.466	6.878	0.000**
Roller	2.82 \pm 0.48	2.19 \pm 0.51	8.338	0.000**
Duygusal tepki Verebilme	2.78 \pm 0.48	2.39 \pm 0.47	181	0.000**
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.92 \pm 0.55	2.10 \pm 0.69	181	0.000**
Genel İşlevler	2.47 \pm 0.28	2.33 \pm 0.37	181	0.01*

*p<0.05, **p<0.01

Tablo 7. Engellilerin Eğitim Durumlarına Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı

Eğitim durumu/Aile süreci alt ölçekleri	Okula Gitmemişler X \pm ss	İlkokul Mezunu X \pm ss	Orta okul mezunu X \pm ss	Lise mezunu X \pm ss	Üniversite mezunu X \pm ss	kw	p
Problem Çözme	2.37 \pm 0.54	2.31 \pm 0.61	2.12 \pm 0.63	1.96 \pm 0.67	1.96 \pm 0.53	15.16	0.004*
İletişim	1.98 \pm 0.51	2.12 \pm 0.54	2.35 \pm 0.53	2.45 \pm 0.39	2.51 \pm 0.36	32.94	0.000**
Roller	2.10 \pm 0.49	2.29 \pm 0.63	2.38 \pm 0.57	2.69 \pm 0.50	2.88 \pm 0.41	37.87	0.000**
Duygusal tepki Verebilme	2.28 \pm 0.52	2.40 \pm 0.51	2.54 \pm 0.44	2.74 \pm 0.47	2.83 \pm 0.43	27.35	0.000**
Gereken ilgiyi Gösterebilme	1.98 \pm 0.69	2.15 \pm 0.74	2.34 \pm 0.67	2.82 \pm 0.60	3.04 \pm 0.50	49.39	0.000**
Genel İşlevler	2.38 \pm 0.40	2.31 \pm 0.37	2.37 \pm 0.31	2.46 \pm 0.30	2.52 \pm 0.29	9.71	0.046*

Tablo 8. Engellilerin Ekonomik Durumlarına Göre Aile Süreci Puanlarının Dağılımı (Ortalama \pm Standart Sapma)

Ekonomik durum/Aile süreci alt ölçekleri	Ekonomik Durumu İyi olanlar	Ekonomik Durumu Orta olanlar	Ekonomik Durumu Kötü olanlar	kw	p
Problem Çözme	1.93 \pm 0.55	2.02 \pm 0.63	2.41 \pm 0.59	15.608	0.000**
İletişim	2.41 \pm 0.34	2.34 \pm 0.45	2.18 \pm 0.61	7.446	0.024*
Roller	2.65 \pm 0.53	2.60 \pm 0.57	2.22 \pm 0.57	16.045	0.000**
Duygusal tepki Verebilme	2.67 \pm 0.050	2.67 \pm 0.47	2.38 \pm 0.54	10.942	0.004*
Gereken ilgiyi Gösterebilme	2.85 \pm 0.46	2.60 \pm 0.73	2.19 \pm 0.77	15.085	0.001**
Genel İşlevler	2.42 \pm 0.30	2.44 \pm 0.31	2.36 \pm 0.39	3.422	0.181

p<0.05*, p<0.001**

Engellilerin ekonomik durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, ekonomik durumlarını “kötü” olarak algılayanlar Problem Çözme, ekonomik durumlarını “orta” olarak algılayanlar Genel İşlevler, ekonomik durumlarını “iyi” olarak algılayanlar ise, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme Alt Ölçeklerinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış olup, bu puan farkları (genel işlevler alt ölçeği hariç) istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur (p<0.05). Yapılan ileri analizde de puan farkının ekonomik durumlarını “kötü” olarak algılayanlar ve ekonomik durumlarını “iyi” olarak algılayanlar arasında anlamlı olduğu bulunmuştur (p<0.05).

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan engellilerin %50.8’i spor yapmaktadır. Engellilerin % 43.7’si 20-30 yaş grubunda, % 49.2’si bekar, % 35.5’i lise mezunu, % 61.7’i herhangi bir işte çalışmamakta ve % 52.5’i ebeveyn ve kardeşleri ile birlikte yaşamakta olup, % 59.6’sı ekonomik durumlarının “orta” düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir.

Engellilerin cinsiyetlerine göre aile süreci puan ortalamasının dağılımı incelendiğinde Erkekler İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken ilgiyi gösterebilme ve Genel İşlevler alt ölçeklerinden kadınlara göre, kadınlar ise Problem Çözme Alt Ölçeğinde erkeklere göre daha fazla puan almış olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle erkekler iletişim problemini, kadınlar ise, roller, duygusal tepki

verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel işlevler konusunda daha fazla problem yaşadığı saptanmıştır. Bu sonuca göre; erkeklerin engelli olmanın yaşattığı olumsuz benlik imajı, beden imajı nedeni ile erkeklerin kendini ifade etmekte zorluk yaşadığı, birlikte olduğu ailesi ile olumlu ilişki kuramadığı söylenebilir. Kadınların ise roller, ilgi, işlevler açısından problem yaşamasını geleneksel olarak ev ortamında sahip oldukları önemli rollerini engelli olmasından dolayı aksayabileceği ya da engelli olmanın verdiği olumsuz benlik-beden imajı nedeni ile rol ve rollerin dağılımı ile ilgili problem yaşadıkları söylenebilir.

Yapılan bir çalışmada çalışmaya katılan kızların benlik saygıları erkeklerin benlik saygılarına oranla daha düşük çıkmıştır Cinsiyet farklılaşması açısından da görme engelli kızların benlik gelişimleri, gören erkeklere ve görme engelli erkeklere göre daha düşük bulunmuştur (8). Yapılan başka bir araştırmada da cinsiyetin benlik saygısı puanları üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir (9). Kadınların problem çözme becerilerinin incelendiği bir çalışmada 15-21 yaş arası kadınların problem çözme, alternatif çözümler için çabalama ve problemleri durumlarda kontrollü davranmada daha yaşlı gruplara göre daha başarısız oldukları görülmektedir (10).

Ailelerin engelli kız çocuklarını yetiştirirken toplumun algılamasından daha fazla etkilendiği ve kız çocuklarını daha baskılı yetiştirdikleri için engelli kızların benlik saygılarının olumsuz etkilendiği düşünülmektedir.

Engellilerin medeni durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, eşinden ayrılmış ya da eşinden boşanmış olan engellilerin; Problem Çözme, Bekâr olanlar İletişim, Roller ve Genel İşlevler, evli olanlar ise; gereken ilgiyi gösterebilme alt ölçeğinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış oldukları, ancak bu puan farkları sadece problem çözme alanının da istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer bir değişle evli, bekâr ve eşinden ayrı olanlar farklı alanlarda problem yaşamaktadır. Ancak problem çözme alanında eşinden ayrı olanlar anlamlı şekilde, problem çözme konusunda diğerlerinden daha fazla problem yaşamaktadırlar.

Yapılan bir çalışmada farklı sosyo-demografik özelliklere sahip bir araştırma grubunda, boşanma sonrası boşanma sürecine uyum konusunda erkeklerin kadınlardan daha fazla uyum sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin boşanmaya uyum süreçleri incelendiğinde yaş arttıkça uyum düzeyi puanın yükseldiği görülürken eğitim açısından eğitim düzeyinin artması ile uyum arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır (14).

Bu sonuca göre engelli oldukları ya da herhangi bir nedenle eşini kayıp etmiş (ayrılmış ya da eşi ölmüş) bireylerin sosyal, emosyonel destek sistemlerini kayıp

ettikleri için problem çözme alanında problem yaşamış oldukları düşünülebilir.

Engellilerin Yaşına Göre Aile Süreci Puan Ortalamasının Dağılımı incelendiğinde; problem çözme alt ölçeğinden 46 yaş ve üzeri olan; iletişim, roller, duygusal tepki verebilme ve genel işlevler alt ölçeğinden 20-30 yaş grubunda olan; gereken ilgiyi gösterebilme alt ölçeğinden ise; 31-45 yaş grubunda olan engellilerin almış olduğu puanlar saptanmıştır. 46 yaş ve üzeri olan engellilerin problem çözme, 20-30 yaş grubunda olan engellilerin iletişim, roller, duygusal tepki verebilme ve genel işlevler konusunda, 31-45 yaş grubunda olan engellilerin ise; işlevler konusunda problem yaşadıkları bulunmuştur. Ancak bu puan farkı sadece gereken ilgiyi gösterebilme alanında anlamlı bulunmuştur. Diğer bir değişle farklı yaş gruplarındaki engelliler farklı alanlarda problem yaşamaktadırlar, ancak 31-45 yaş grubunda olan engellilerin gereken ilgiyi gösterebilme konusunda diğerlerine göre daha fazla problem yaşadıkları düşünülmektedir. Bunun nedeni ise, orta yaş dönemi yaşamda önemli bir dönüm noktasıdır. Bu hassas ve önemli olan dönüm noktasına bir de engelli olma ile ilgili duygular eklendiğinde daha fazla ilgiye gereksinim duyulmaktadır. Bu nedenle bu yaş grubunda olan bireylerin aile içinde birbirlerine ve kendisine daha çok ilgili olma gereksinimi içinde olabileceği söylenebilir.

Engellilerin çalışma durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, herhangi bir işte çalışmayan engellilerin Problem Çözme, çalışan engelliler ise; iletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme ve Genel İşlevler Alt Ölçeklerinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış olduğu diğer bir değişle; çalışmayan engelliler problem çözme, çalışan engelliler ise diğer alanlarda daha fazla problem yaşamaktadırlar. Bu sonuca göre çalışmayan engellilerin sosyal hayat ve çalışma hayatından uzak olduğu için problem çözme alanında daha az deneyimi oldukları, çalışan engelliler ise çalıştıkları için ev ortamına daha az enerji ile döndükleri için ilgi gereksinimini daha fazla hissettikleri, ve aile içinde yaşanan işlevsel ve süreçte olan bozukluk ve dengesizliklerin farkında oldukları düşünülebilir.

Yapılan bir çalışmada çalışan kadınların problem çözmede başarı, problem çözmede kendine güven, alternatif çözümler için çaba ve problemleri durumlarda kişisel kontrol düzeylerinde, çalışmayan ve öğrenci kadınlara göre daha başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenci grubunun problem çözme yeteneği, problemleri çözmede kendine güven, alternatif çözümler için çabalama ve problemleri durumlarda kontrollü davranmada diğerlerine göre daha başarısız olduğu görülmektedir (10).

Spor yapma durumlarına göre engellilerin Aile Süreci Alt Ölçekleri puan ortalamaları değerlendirildiğinde, İletişim, Roller, Duygusal Tepki

Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme ve Genel İşlevler Alt Ölçeğinden spor yapan engelliler, Problem Çözme alt Ölçeğinden ise spor yapmayan engelliler diğerlerine göre daha fazla puan almış olduğu saptanmış olup, diğer bir deyişle spor yapmayanlar problem çözme alanında, spor yapan engelliler de diğer alanlarda problem yaşadığı saptanmıştır.

Pehlivan'ın (2004) yapmış olduğu çalışmada beden eğitimleri ve diğer branş öğretmenleri hizmet yılları açısından karşılaştırılmış hem temel etki ve hem de çift yönlü etkileşim açısından problem çözme beceri düzeyleri ortalamaları arasındaki farklılık önemli bulunmamıştır ($p>0.05$) (17).

Şah (2005) yapmış olduğu çalışmada tekerlekli sandalye basketbol oyuncuları ile spor yapmayan bedensel engelli bireylerin problem çözme becerilerinin farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği bir çalışmada; bedensel engelli bireyin hem spor yapmasının hem de aylık gelirinin yüksek olmasının problem çözme becerisini etkileyen faktörlerden biri olduğu bulunmuştur (11).

Bu sonuca göre sporun; engellilerin diğer bireylerde olduğu gibi problemi farklı algılayabilme, çözüm üretebilme, baş etme ve kendini ifade edebilme konusunda yararlı olduğu vurgulanabilir. Diğer yandan da spor yapan engelliler spor ile enerji sarf ettikleri için aile içi ilişkilerde ve işlevlerde problem yaşamış olabilecekleri ya da bu konularda aileden daha fazla istek ve ilgi gereksiniminde oldukları için durumu problem olarak algılamış olabilecekleri düşünülebilir.

Engellilerin eğitim durumlarına göre aile süreci puan ortalamasının dağılımı incelendiğinde; problem çözme alt ölçeğinden; okula gitmemiş olanlar, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterebilme ve genel işlevler alt ölçeğinden ise üniversite mezunu olanlar en yüksek puanı almış olduğu saptanmıştır, diğer bir deyişle okula gitmemiş olanlar problem çözme, üniversite mezunu olanlar ise; diğer alanlarda problem yaşamaktadırlar. Bu sonuca göre; problemi algılama, çözüm yolu üretebilme ve baş etme konularında eğitimin yararlı olduğu, diğer yandan da eğitimin verdiği öz güven ve farkındalıkla ilgi, sevgi ve ailedeki rollerin eşit dağılımı gibi konularda aile içinde olan problemi daha fazla algılayabildikleri ve sevgi-ilgi gereksinimin daha fazla hissedebildikleri düşünülebilir.

Engellilerin ekonomik durumlarına göre aile süreci puan ortalamaları incelendiğinde, ekonomik durumlarını “kötü” olarak algılayanlar Problem Çözme, ekonomik durumlarını “orta” olarak algılayanlar Genel İşlevler, ekonomik durumlarını “iyi” olarak algılayanlar ise, İletişim, Roller, Duygusal Tepki Verebilme, Gereken İlgiyi Gösterebilme Alt Ölçeklerinden diğerlerine göre daha yüksek puan almış olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, ekonomik durumunu “kötü” olarak algılayanlar problem çözme, “orta” olarak algılayanlar da diğer

alanlarda daha fazla problem yaşamaktadırlar. Bazı araştırmacıların farklı öğrenci gruplarıyla yaptıkları çalışmalarda da üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin kendilerini problem çözme konusunda daha yeterli algıladıkları tespit edilmiştir (3, 4, 13).

Bu sonuca göre; engelli olarak kaliteli bir yaşamın maddi imkânlarla bağlı olduğu düşünüldüğünde; ekonomik durumu kötü olanların bir çok problemi çözemeyeceği düşüncesine kapıldıkları ya da aile içinde yaşanan bir çok problemi ekonomik duruma bağladıkları düşünülebilir. Diğer yandan da ekonomik durumu problem olarak algılamayanların aile içinde iletişim, rol dağılımı ve ailesel işlevler konusunda yaşanan problemlerin ve dengesizlikleri daha fazla algıladıkları düşünülebilir.

Sonuç olarak; engelli olma, bireylerin beden imajı, benlik algısını ve yaşam kalitesini oldukça olumsuz etkileyen bir durumdur. Engelli bir birey olarak bir aileye ait olmak ise; ailenin yaşam kalitesini ve sürecinin değişmesine neden olmaktadır. Ailenin işlevleri arasında olan rollerin-sorumlulukların dağılımı bu ailelerde daha farklı olabilmektedir. Engelli bireye karşı sorumluluk, aile içinde olumlu etkileşimin, sevgi-saygı gereksinimin sürdürülmesi önemlidir. Aile sürecinin olumsuz etkilenmesi hem engelli bireyin hem de ailenin birçok alanda problem yaşamasına neden olmaktadır. Aile süreci içerisinde dengeyi sağlamak önemlidir. Eğer aile içinde rol, iletişim, işlevler konusunda bir denge sağlanmışsa ya da dengesizlikler olumsuz algılanmıyor ise problem yoktur denilebilir. Çünkü bu tür ailelerde fedakarlık yapan bir birey bulunur, ancak bu birey bunu sorun algılamaz, başka bir ailede de engelli birey istismar edilir, yani aile içinde birey olarak gereksinimleri karşılanmaz fakat engelli birey bunu normal algılar, problem olarak algılamaz. İşte bu çalışmada saptanan bulgular da bu gerçeği desteklemektedir. Üniversite mezunu olan, çalışan, spor yapan engelliler aile içinde yaşanan süreçlerin birçoğu ile ilgili problem yaşamakta, ancak problemleri farklı algılama, çözüm yolu üretme ve baş etme konusunda kendilerini iyi hissetmektedirler.

KAYNAKLAR

1. Arısan K. Doğum Bilgisi. 1. Baskı, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık, 1978:895.
2. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Türkiye Özürlüler Araştırması. Erişim: <http://ozida.gov.tr>, Erişim tarihi: 01. 04. 2005.
3. Israel E., Problem Çözme Stratejileri, Başarı Düzeyi, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Cinsiyet İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2003.
4. Kasap Z., İlkokul 4.sınıf Öğrencilerinin Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Problem Çözme Başarıları İle Problem Çözme Tutumu Arasındaki İlişki,

- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1997.
5. Kınalı, G., Zihin Engellilerde Beden - Resim - Müzik Eğitimi. Farklı Gelişen Çocuklar. (Ed: A. Kulaksızoğlu), İstanbul: Epsilon Yayınları, 2003, 244.
 6. Kumtepe H., Ankara ilinde yaşayanların engellilere yönelik tutumları. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye, 2001.
 7. Neyzi O., Koç L., Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları. 1.Baskı, İstanbul Tıp Fakültesi Vakfı, Bayda Yayını, 1983:5.
 8. Gürel Ö., Görme Engelli Ergenlerle Gören Ergenlerin Benlik Saygısı Gelişimlerinin Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü Görme Engellilerin Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2007.
 9. Pişkin, M., Self- esteem and locus of control of secondary school children both in England and Turkey. Unpublished Doctoral Dissertation University of Leicester, Leicester, 1996.
 10. Adagide S., 15-49 Yas Grubu Kadınların Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008.
 11. Şah H., Spor Yapan ve Yapmayan Bedensel Engellilerin Problem Çözme Becerileri Arasındaki Farklılıkların İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin, 2005.
 12. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 1. Özürlüler Şur'ası. Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Matbaası, 1999.
 13. Terzi Ş. İ., İlköğretim Okulu 6. Sınıf Öğrencilerinin Kişilerarası Problem Çözme Beceri Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2000, Ankara.
 14. Özdemir U., Laçın A., Yiğit T., Saruç S., Kaya Kılıç A., Boşanmış Bireylerin, Boşanmaya Uyum Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı, 2006, sayfa 203, Antalya.
 15. Velicangil S. Koruyucu ve Sosyal Tıp. 2. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1980:40-89.
 16. Yetim, A., Sosyoloji ve Spor. Topkar Matbaacılık, Trabzon, 2005, 119.
 17. Pehlivan Z., Konukman F., Beden Eğitimi Öğretmenleri İle Diğer Branş Öğretmenlerinin Problemçözme Becerisi Açısından Karşılaştırılması, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2004, II (2) 55-60.